

SENSUURI ja PROPAGANDA

- Sarjakuva Itä-Euroopassa

Poliittisena terminä Itä-Eurooppa kuuluu jo lähestulkoon menneisyyteen. Niinkutsuttu

Itäblokki murtuu silmiemme edessä. Se oli kuitenkin todellisuutta viimeisten 45 vuoden ajan

ja sinä aikana muodostui erityinen suhde politiikan ja taiteen välille.

ВТРОЕ УВЕЛИЧИШЬ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ТВОЮ.

Majakovski

Totalitaarisissa Itä-Euroopan valtioissa politiikka tunkeutui kaikkeen ihmisten toimintaan, jopa sellaiseen, millä ei ollut mitään yhteyttä politiikan kanssa. Taiteilijoiden ja järjestelmän välillä vallitsi suhde, joka pyrki kaiken kontrollointiin; valtion kulttuuripolitiikalla oli täysi määräysvalta taiteeseen. Tilanne oli sama kaikissa val-

tioissa, jotka joutuivat toisen maailmansodan jälkeen Neuvostoliiton alaisiksi. Neuvostoliitossa sama kehitys oli alkanut jo 20-luvulla.

Jotta tilanteen pystyisi ymmärtämään paremmin, täytyy korostaa kahden termin merkitystä. Ensimmäinen on sensuuri ja toinen propaganda.

Totalitaarisessa järjestelmässä jokaista

sanaa ja kuvaa varotaan. Läpäistäkseen sensuurin tulee jokaisen sarjakuvakäsikirjoituksen olla järjestelmälle uskollinen. Valtiolla on lehdistö- ja kustannusmonopoli, joten vain tietyt aiheet tietyllä tapaa käsiteltyinä ylittävät julkaisukynnyksen. Itä-Euroopassa päävaatimuksina olivat Neuvostoliiton ja kommunismin ylistäminen ja tukeminen, sekä kapitalismin ja amerikkalaisen imperialismin kritiikki.

Sarjakuvat valjastettiin usein propaganda-tarkoituksiin. Sarjakuvissa kerrottiin esimerkiksi vääristeltä tietoa vuoden 1917 vallankumouksesta ja Neuvostoliiton roolista toisessa maailmansodassa. Historian vääristely oli hyvin yleistä.

Välittömästi vuoden 1945 jälkeen sarjakuvat poistettiin julkaisuista, koska niiden alkuperä oli länsimainen. Sarjakuvia kuitenkin esiintyi ajoittain paikallislehdissä 50-luvulla. 70-luvulla sarjakuvia julkaistiin lehdissä paljon virallisemmin; niiden väärä alkuperä ei enää haitannut, koska niiden huomattiin olevan mainio propagandamedia kommunismille.

Sarjakuvapropaganda oli yleensä suunnattu nuorisolle. Ajatuksessa oli järkeä. Teini-ikäiset rakastivat sarjakuvia ja jokainen poliisi- tai sotasarjakuva myytiin välittömästi loppuun. Nuorisolla ei ollut mahdollisuutta valita, koska Itä-Euroopassa oli vain yhdenlaisia sarjakuvia - propagandasarjakuvia.

Kahden viime vuoden aikana poliittinen tilanne Itä-Euroopassa on muuttunut ja todennukaisten poliittisten sarjakuvien tekeminen on mahdollista. Tšekkoslovakialainen sarjakuva Prahan keväästä -68 ja puolalaisalbumi Solidaarisuus-liikkeen synnystä -80 ovat kuitenkin harvinaisia esimerkkejä, sillä yleisesti ottaen itäeurooppalainen sarjakuva on tällä hetkellä paljon kiinnostuneempi science fictionista, fantasiasta, viihteestä ja huumorista kuin lähihistoriasta.

WITOLD TKACZYK/HH

Sarjakuvalla on Neuvostoliitossa pitkät perinteet. Venäjän vallankumouksen aikaan runoilija ja maalari **Vladimir Majakovski** loi teoksen *Okna Rosta* (Ruostuneet ikkunat), jotka olivat jonkinlainen juliste ja sarjakuvan välimuoto. Niitä ei ole koskaan julkaistu sarjakuvalehtenä tai sanomalehdissä, mutta ne painettiin ja niitä pantiin esille vitriineissä julisteiden tapaan.

Niissä toistuvat samat hahmot: työläinen, puna-armeijan sotilas tai kapitalisti ja aristokraatti, jotka kaikki symbolisoivat tiettyjä yhteiskuntaluokkia. *Okna Rosta* oli osa kommunistien propagandaa. Moskovassa niitä ilmestyi 800 erilaista teosta vuosien 1919-1922 aikana.

Tämä perinne rikkoutui kaikenlaisen "kapitalistisen", länsimaisen taiteen arvostelun lisääntyä. Sen arveltiin rappeuttavan sosialistisen realismin luojia. Suhtautuminen ilmaismuotoon jatkui tällaisena kunnes eräät kulttuuripoliitikasta vastaavat virkamiehet havaitsivat, että sarjakuva onkin erinomainen propagandaväline. Sen jälkeen luotiin sarjakuvia Leninistä, vallankumouksesta ja toisesta maailmansodasta. Ne vääristelivät luonnollisesti historiaa ja opettivat kuinka tullaan kunnon kommunistiksi.

Neuvostoliittolaiset animaatioelokuvat ovat hyvin tunnettuja Itä-Euroopassa. Taiteilijat käyttävät hyväkseen Disneyn studioiden parhaita oppeja. Venäläinen realistisen tyylin suunnan kirjankuvitus on myös pitkälle kehittynyt. Näihin saavutuksiin pohjautuen luotiin neuvostoliittolaiset sci-fi-sarjakuvat. Niistä kannattaa mainita *Potsiszenie Tzarodieja* eli *Velhon sieppaus*, joka pohjautuu tunnetun neuvostoliittolaisen sci-fi-kirjailijan **Kir Bukyczewin** romaaniin. Piirroksat ovat **A. Vasiljevin** tekemiä. Tämä sarjakuvakirja ilmestyi vuonna 1987. Vasiljev tunnetaan Suomessa *Venäjän vallankumous - miten se tapahtui* -albumin piirtäjänä. Tämä albumi ilmestyi Neuvostoliitossa vuonna 1986 ja Suomessa SN-kirjojen kustantamana seuraavana vuonna. Se on käännetty myös monille muille kielille niin Itä- kuin Länsi-Euroopassakin.

ОКНО САТИРЫ РОСТА №304.

Majakovskin julistesarjakuva *Okna Rosta* 20-luvun alusta.

TSHEKKOSLOVAKIA

WITOLD TKACZYK/JT

Sarjakuvan nousu Tšhekkoslovakiassa on läheisessä yhteydessä Puolassa alkaneeseen poliittiseen liikkeeseen. Prahan samettivallankumous loppusyksystä 1989 johti myös sarjakuvan aktivoitumiseen. Samaan aikaan syntyi myös uusi sarjakuvalehti *Kometa*. Tavallisesti siinä on amatöörien töitä, mutta toisinaan myös tšhekkoslovakialaiset ammattilaiset tekevät siihen jotain. Tšhekkoslovakian paras sarjakuvapiirtäjä on **Karol Saudek**, joka piirtää jokaisen *Kometan* numeron kannen.

Karol Saudek aloitti piirtämisen 1960-luvulla, mutta hänen Neuvostoliiton johtamasta Tšhekkoslovakian miehityksestä tuoreeltaan tekemänsä albumia ei ole virallisesti vieläkaan julkaistu.

1970-luvulla Saudekilta ilmestyi yhdessä paikallislehdessä jatkosarjana mustavalkoinen sarja *Lips Tullian*, joka pohjautuu 1800-luvulla kirjoitettuun romaaniin vuoristoluolis-

sa elävästä maantierosvosta. Toinen Saudekin kuuluisista sankareista, *Arnal*, on seikkaillut Tapiirissakin.

Karol Saudekilla tunnetaan myös lyhyitä sarjoja kuten *Murhayritys*, joka kertoo Tšhekkoslovakiassa sotavuosina toimineen korkeimman natsivirkamiehen Heidrichin murhayrityksestä vuonna 1942. Toinen Saudekin lyhyistä sota-aikaa käsittelevistä tunnetuista sarjoista on *15 ihmisolentoa*, joka kertoo Tšhekkoslovakian vastarintaliikkeestä sodan aikana.

Toisinaan tämän taiteilijan tyyli muistuttaa kovasti *Moebiusta*. Saudekin tyyliä jäljitellään myös kovasti. Saudek on tekijä, joka yhdistää perinteen ja nykyajan Tšhekkoslovakian sarjakuvassa.

Prahassa on järjestetty vuodesta 1985 lähtien joka vuosi suuri sarjakuvakilpailu nimeltään *Bemik*. Sen järjestää sarjakuvalehti *Kometa* yhdessä Tšhekkoslovakian sarjaku-

vakerhojen kanssa. Kerhon puheenjohtaja on **Vladimir Veverka**, joka on maan sarjakuvaliikkeen suurimmi. Ensimmäisen kilpailun voittaja oli **Lubomir Hlavska**, joka piirtää paksulla, painokkaalla viivalla. Hänen sarjakuvansa pohjautuvat aina sci-fi-romaneihin. Hlavsan tyyli on hyvin amerikkalainen.

Muut tšhekkoslovakialaiset taiteilijat yrittävät jäljitellä länsimaisia tyyliä. Tannoina on ollut esimerkiksi **Karel Capekin** *Salamantarisota* tai **Henryk Sienkeiwiczin** *Quo Vadis?* Ikävä kyllä näiden teosten sarjakuvasovitukset ovat olleet hyvin amatöörimäisiä.

Viime vuoden marraskuussa Tšhekkoslovakian Sarjakuvakerho järjesti ensimmäiset Tšhekkoslovakian sarjakuvapäivät, joille tuli vieraita niin Puolasta kuin Itävallestakin.

WITOLD TKACZYK/JT

UNKARI

Sarjakuvalla on Unkarissa verrattain pitkät perinteet verrattuna muihin itäisen Euroopan maihin. Sieltä voi myös helposti ostaa länsimaisia sarjakuvia.

Unkarissa sarjakuvia julkaistaan satirisissa lehdissä kuten *Füles* sekä kommunistisessa nuortenlehdessä *Magyar Ifjusag* (Unkarin nuoret) että ammattiliiton sanomalehdessä *Nepszava* (Kansan sana).

Eräs suosituimmista sarjakuvakäsikirjoittajista on toimittajana leipänsä saava **Tibor Cs. Horvath**. Hän tekee käsikirjoituksia parhaille unkarilaisille piirtäjille kuten **Ernö Zóradille** ja **Imre Sebökille**.

Imre Sebök on tehnyt mm. sarjan *Auringon temppeli*, joka kertoo muinaisten inkoiden temppelin löytymisestä. **Ernö Zórad**, joka on Unkarin tuotteliain sarjakuvantekijä, piirtää hyvin vapaalla osin kaootiselta vaikuttavalla tyyliä, jos kohta hänen viivansa on hyvin elävää. Hän on tehnyt sarjoja mm. **Karl Mayn** *Old Shatterhand* ja *Winnetou*-tarinaan ja **J.F. Cooperin** viimeiseen *mohikaaniin* ja **Jack Londonin** *Mayojen aarteeseen*. Hän

Tšhekkoslovakialainen Karol Saudek on hyvin suosittu monissa Itä-Euroopan maissa.

Meno Meno, 1989

on tehnyt myös sarjakuvan Venäjän vallankumouksesta, toisesta maailmansodasta ja joitakin sci-fi -albumeita. Zórad on käyttänyt erilaista tyyliä humoristisissa sarjakuvissaan kuten *Hiljaisten revolverien kaupunki*.

Zóradin tyyliä muistuttaa paljon **Marcel Jankovics**. Unkarin muista sarjakuvantekijöistä on lisäksi mainittava **Attila Dargay** - *Bambi*-sarjakuvan tekijä ja **Attila Fazekas**, joka on sovittanut sarjakuvasi puolalaisen Nobelin kirjallisuuden palkinnon voittajan **Boleslav Prusin** romaanin *Faaroo*. Prus sai Nobelin kirjallisuuspalkinnon vuonna 1925.

Tuore unkarilainen sarjakuvalehti *Manó Menó* julkaisee sekä unkarilaisia että ulkomaisia sarjakuvia. Esim. **Corbenin Den** on julkaistu siellä.

WITOLD TKACZYK/JT

Puolassa on sarjakuvalla kaikkein pisimmät juuret koko itäisen Euroopan alueella. Tätä nykyä Puolassa on myös suurimmat sarjakuvamarkkinat, koska maassa on sensuuri lakkautettu ja uusia kustantamoja voi kuka tahansa perustaa. Kaikki luo johtuu vuoden 1988 jälkeen tapahtuneista poliittisista muutoksista maassa.

Puolalaisen sarjakuvan perinteet ulottuvat aikaan ennen toista maailmansotaa. Silloin piirtäjä **Marian Walentynowicz** loi sarjakuvan *Koziolek Matolek*. Nimihahmo on nuori vuohipukki, jonka tarinan on tehnyt kirjaksi hyvin suosittu lastenkirjailija **Kornel Makuszyński**. Tuo tekijäkaksikko on kehittänyt muitakin eläinsankareita: *Fiki Miki* (pikku apina), *Imc Tchorzaczek* (pupu, joka matkustaa maailman ympäri yhdessä eläinystävänsä kanssa). Nämä hahmot muistuttavat kovasti **Disneyn** tyyliä ja ne on tehty hyvin huolitellusti.

Jotkut puolalaiset sanomalehdet saivat Tanskasta *Majakka* ja *Perävaunu* -sarjoja. Toisen maailmansodan jälkeen nämä sankarit saivat puolankieliset nimet: *Wicek* ja *Wacek*. He seikkailivat Puolassa sota-ajan ympäristössä natsien miehityksen aikana ja he seikkailivat roaliaikaisessa taustassa aina vuoteen 1948 asti. Sarjat käsikirjoitti **Adam Ochocki** ja piirsi **Wacław Drozdowski**.

Vuonna 1948 puolalaiset kommunistit pystyttivät totalitaarisen hallituksen ja sensuurin ja tuhosivat vapauden. Taiteessa se merkitsi sosialistista realismia. Sarjakuvat tietyntilaisena länsimaisen järjestelmän symbolina eivät läpäisseet tätä järjestelmää. Mutta ne säilyivät hengissä pienissä paikallislehdissä monissa kaupungeissa. Sarjakuvia sensuroitiin, mutta niiden annettiin jäädä henkiin. Krakovassa viikkolehti *Przekroj* julkaisi esim. vuonna 1952 sarjakuvia **Nicolaus Kopernikuksen** elämästä.

Vuonna 1956 poliittisen ilmapiirin muutut-

tua maahan ilmestyi joitakin uusia aikakauslehtiä ja yksi niistä oli sarjakuvalehti nimeltään *Przygoda* (Seikkailu). Siinä debytoi mm. **Janusz Christa**, joka on tällä hetkellä yksi Puolan tunnetuimmista sarjakuvantekijöistä. Hän loi kaksi mukavaa sankaria: pienen ja viisaan *Kajtekin* ja suuren, lihavan, hölmön, mutta kiltin *Kokoszin*. Kaverukset olivat aluksi merimiehiä, sitten astronautteja ja lopulta sotilaita, jotka olivat muinaisaikojen Puolassa. Näiden hahmojen ja *Asterixin* ja *Obelixin* välillä on paljon yhteistä. Christa väittää kuitenkin luoneensa hahmot ennen kuin **Uderzo** ja **Goscinny** tekivät omansa.

Vuonna 1966 Puolan sarjakuva sai uuden tärkeän taiteilijan. Hän oli **Jerzy Henryk Chmielewski**. Chmielewskin sarjassa seikkaillee joukko partiolaistyttöjä ja -poikia, mutta varsinainen päähahmo on ihmiseksi haluava apina nimeltään *Tytus*. Tätä sarjaa julkaistiin aluksi partiolaisten lehdessä. Tähän mennessä Chmielewski on julkaissut 19 albumillista ystävästensä seikkailuja.

Vuosikymmenen lopulla kommunistisen puolueen sisällä puhkesi ankaria riitoja. Opiskelijat ja työläiset osoittivat mieltään vuonna 1968 ja 1970, ja nämä mielenosoitukset tukahdutettiin hyvin väkivaltaisesti. Poliisi, puolaksi *Milicja*, tappoi ja vahingoitti satoja ihmisiä. Ei siis ihme, että poliisin kansansuosio romahti. Viranomaiset halusivat muuttaa tätä ja esittää poliisin toisesta näkökulmasta tehokkaana instituutiona, joka tais-telee rikollisia vastaan.

Sarjakuvat tuntuivat hyvältä ilmaisu- muodolta tämän idean toteuttamiseksi, olivathan sarjakuvat hyvin suosittuja nuori-

Puolalaisveijarit *Kajko* ja *Kokosz* muistuttavat *Asterixia* ja *Obelixia* tarinoita myöten; *Janusz Christa*, 50-luku

NACENNIEJSZY DAR.

Andrzej Mleczko:n satiiriset työt olivat 70-luvulla undergroundia.

son keskuudessa. **Grzegorz Rosinski** -niminen piirtäjä yhdessä kahden kollegansa kanssa loi tätä tarkoitusta varten puolalaisen *James Bondin*; *Kapteeni Zbik* (Villikissa) oli superpoliisi, jota ei mikään pysäyttänyt. Kaikesta huolimatta tämä superurheasta poliisista kertova sarja oli tärkeä askel puolalaisen sarjakuvan kehityksessä. Sen kautta puolalaisen sarjakuvan suurimmat nimet **Rosinski**, **Wroblewski** ja **Polch** tulivat tunnetuiksi. Heistä **Rosinski** on tosin muuttanut jo vuonna 1982 Belgiaan.

Vuoden 1970 traagisten tapahtumien jälkeen - poliisi ampui mieltään osoittavia telakattöyläisiä - kommunistihallitus vaihtui. Uuden hallituksen ajatuksena oli saavuttaa lännen elintaso. Siksi 70-luku oli puolalaiselle sarjakuvalle parasta aikaa toisen maailmansodan jälkeen.

Vaikka luonnollisesti sensuuri ja kommunistinen kulttuuripoliittikka vallitsivat. Aikakauden tärkeä sarjakuva oli kertomus Neuvostoliiton tiedustelupalvelussa palvelevasta superagentista nimeltään *Kapteeni Kloss*. Tänä aikana tehtiin sarjakuvia myös kommunistisesta vastarintaliikkeestä.

Puolalaiset sanomalehdet kokivat myös vapauden tuulia 70-luvun alussa. Julkaistiin satiirisia piirroksia poliitikoista ja amerikkalaisista undergroundia muistuttavia raakoja sarjakuvia. Näiden underground-sarjojen ykkösteijä oli **Andrzej Mleczko**, joka piirtää yhä. Hän loi antisankarin, joka on tavallinen puolalainen insinööri yrittämässä selviytyä puolalaisen arkipäivän ankarissa olosuhteissa. Vuoden 1976 työläisten mielenosoitusten jälkeen puolalaisessa lehdistössä ei ollut enää sijaa tällaiselle humorille. Mleczko on muuttanut sittemmin tyyliään kaupallisemmaksi ja lisännyt sarjoihinsa seksiä. Mleczkon tyyli ja humorintaju voidaan luokitella minusta kommunistiseksi surrealismiksi.

Maalari ja lavastaja **Jerzy Skarkzynski**

julkaisi esikoisalbuminsa vuonna 1974. Hänet tunnetaan myös lännessä, koska hän on tehnyt sarjakuvia joillekin italialaisille ja ranskalaisille kustantamoille. Hänen sarjansa *Janosik* perustuu taruun vuoristorosvosta, jonka esikuvana on ollut 1700-luvulla elänyt "puolalainen Robin Hood".

Kaikki 70-luvulla luodut sarjakuvat, joista on ollut puhe, on tehty suosittujen televisiosarjojen pohjalta. Siitä syystä päähenkilöiden ulkonäkö muistuttaa televisiosarjojen näyttelijöitä.

Rosinskikin uran kannalta 70-luvun puoliväli oli tärkeää aikaa. Hän teki joitakin slaavalaisiin taruihin pohjautuvia albumeita ja sen jälkeen alkoi tehdä yhteistyötä belgialaisen käsikirjoittajan **Van Hammen** kanssa. Miesten yhteinen luomus on nimeltään *Thorgal*.

Thorgal julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1976 perustetussa uudessa puolalaisessa sarjakuvalehdessä nimeltään *Relax*. *Relax*issa julkaistiin joitakin propagandasarjoja, mutta niiden lisäksi parhaiden puolalaisten tekijöiden töitä. **Szymon Kobylinski** teki erikoisia sarjoja Puolan historialta: yksi suuri kuva kertoi kokonaisen tarinan.

Jo aiemmin mainittu **Christa** julkaisi *Relax*issa "hyvänyönsatuja aikuisille" ja myös joitakin sci-fi-tarinoita. **Tadeusz Baranowski**in sarja *Orient Man* on parodia *Teräsmiehestä*, mikä on vedetty poitaiteen ja undergroundin filitlerin läpi. Baranowskiin ura jatkui 80-luvulla kolmella mielenkiintoisella albumilla. Yleiseurooppalaisesta *Murros*-albumista on tuttu **Bogusław Polch**, joka aloitti uransa poliisisarjoilla ja jatkoi sci-fillä. Polch on tehnyt myös *Däniken*-sarjoja saksalaiselle kustantamolle.

Relax-lehti ilmestyi vuoteen 1981 asti ja siinä julkaistiin myös joidenkin ulkomaisten tekijöiden sarjoja: mm. tshekkoslovakialainen **Saudek** ja unkarilaiset **Sebök** ja **Zórad** esiintyivät lehdessä.

Sotatilalaki vuoden 1981 joulukuussa ava-

si Puolan historian tärkeän vuosikymmenen. Laki lakkautti kaikki sanoma- ja aikakauslehdet lukuunottamatta kahta kommunistista sanomalehtoa. Jotkut toimittajat ja kustantajat siirtyivät maan alle julkaisemaan riippumattomia laittomia lehtiä, joissa käytettiin myös oppositiohenkisiä sarjakuvia.

Gdanskin telakan lakosta, joka oli vuonna 1980, tehtiin sarjakuva vuonna 1984. Sitä levitettiin laittomasti, ja sarjakuva näki virallisesti päivänvalon vasta vuonna 1990.

Puolalainen yhteiskunta oli masennuksen vallassa. Ihmiset pakenivat yksityiselämään, uskoon, musiikkiin ja kirjallisuuteen. Suosituinta oli science fiction -kirjallisuus.

Sci-fi-lehti *Fantastyka* alkoi ilmestyä vuonna 1982. Joka kuukausi se julkaisi parhaiden sci-fi-kirjoittajien töitä ja sen lisäksi 4-8 sivua sarjakuvia. **Bogusław Poch** loi *Fantastykaan* yhdessä **Maciej Parowski**n ja **Jacek Rodekin** kanssa avaruussatiraa *Funky Kovalin*. Funky on joillakin inhimillisillä piirteillä höystetty supersankari.

Fantastykan julkaisijat ovat suhtautuneet sarjakuvaan alusta asti vakavasti itsenäisenä taiteenlajina poiketen näin muista kustantajista. He perustivat vuonna 1987 erillisen sarjakuvalehden nimeltään *Komiks Fantastyka*, jossa on julkaistu pääasiassa kokonaisia albumeita. Parissa numerossa on ollut myös sarjakuvaa käsitteleviä artikkeleita. Vuosikymmenen puolivälissä julkaistiin monia puolalaisia ja unkarilaisia albumeita.

Jerzy Wroblewski oli siihen aikaan Puolan julkaistu sarjakuvantekijä. Hänen tyyliinsä on pysynyt samanlaisena vuosien ajan. Mikään aihepiiri ei ole hänelle vieras. Useimmiten hän tekee sensaatiohakuisia tai historiallisia sarjakuvia kuten esim. *Cena Wolności*

Inny *Komix* edustaa uutta puolalaista undergroundia, jossa pilkataan vallitsevaa ja kirkkoa eikä kaihda seksiäkään.

(Vapauden hinta), joka kertoo ensimmäisestä maailmansodasta ja Puolan itsenäistymisestä vuonna 1918. Tämä albumi pohjautuu valtakirjoille uskollisen kirjailijan ja historioitsijan kirjaan, josta on myös tehty kommunistiselle järjestelmälle uskollinen elokuva. Se on tietenkin johtanut siihen, että joitakin yksityiskohtia on vääristelty esim. Puolan ja Venäjän suhteen osalta.

Wroblewskin oma sankarihahmo on *Binió Bill*, *Lucky Luken* tyyppinen westernparodia. Hänen viimeiseksi työkseen jäi *Raamatun* sarjakuvittaminen, joka tehtiin itävaltalaisen kustantamon kanssa yhteistyössä. Wroblewski kuoli syysyllä 1991.

Politiittinen muutos vuonna 1988-89 lisäsi julkaisuvapautta. Vuonna 1990 sensuuri oli poistettu ja uusi kulttuuripolitiikka oli vallalla uuden ei-kommunistisen hallituksen ansiosta. Uusi taloudellinen järjestelmä aloitti myös sarjakuvabuumin yhdessä kustannusbuumin kanssa. Puolaan on perustettu paljon sarjakuvaa erikoistuneita kustantamoja: Orbita, As-editor, Sfera, Pegasus, TV-systemgrupp (puolalais-ruotsalainen), jotka julkaisivat pääasiassa amerikkalaisia ja belgialaisia sarjakuvaa.

Uusia taiteilijoita tältä ajalta ovat mm. **Sławomir Jezierski** vuonna 1989 perustetussa *Fan*-nimisessä sarjakuvalehdessä, **Komiks**-Fantastykan uusista tekijöistä mainittakoon **Jerzy Ozga** ja **Marek Wdielewski**, jonka tuotteet muistuttavat Andrzej Mieczonek 70-luvun alun undergroundsarjoja.

Vuonna 1990 ilmestyi *Awantura*-lehden yksikönsuoritus. Lehti haluaa tuoda esiin uusia puolalaisia piittäjiä ja esitellä ja arvostella puolalaisia ja ulkomaisia sarjakuvia. Samana vuonna ilmestyi sarjakuvavuosikirja **Swiftin** *Gulliverin* retkistä.

Paweł Pawlakin albumi on parhaita Puolassa julkaistuja sarjakuvakirjoja sitten toisen maailmansodan aikojen. Paweł Pawlak on ammattitaiteilija, joka debytoi *Gulliverin* sarjakuvantekijänä. Hänen viivansa on herkkä ja hän käyttää tasapainoisesti akvarelli- ja puuvärejä.

Undergroundin uudesta tulemisesta kertoo lehti *Inny Komiks* (eri-komiks), jossa on sekaisin puolalaisia ja ulkomaisia tekijöitä. Mustavalkoinen lehti on hyvin ironinen ja yhteiskuntakriittinen, jopa surrealistinenkin.

Puola on muuttunut ja puolalaiset sarjakuvat ovat muuttuneet. Sarjakuvamarkkinat ovat liikkeessä, maassa julkaistaan paljon huonoja sarjakuvia. Suurimpana ongelmana on tällä hetkellä sarjakuvatuotannon puute. Maailman parhaita sarjakuvia ei ole kunnolla esitelty Puolassa. Maassa on julkaistu vain yksi sarjakuvista kertova kirja, ja sarjakuvaa käsitteleviä lehtiartikkeleita on ollut vain muutamia.

Maailman bestsellerit ilmestyvät nyt jo Puolassakin: *Teräsmies*, *Batman*, *Punisher*, *Conan*, *Elektra*, *Mikki Hiiri* ja *Aku Ankka*, *Asterix*... Puolalaisia sarjakuvia julkaistaan yhä

edelleenkin liian vähän. Puolan sarjakuvaharrastajat ovat järjestäytyneet, koska sarjakuvailijasta tuntuu tulevan hyvin suositusta ja voimakasta.

Toivoo sopii, että puolalaiset sarjakuvantekijät eivät tyydy seuraamaan lännen tyyliä vaan yrittävät antaa oman, tärkeän ja luovan panoksensa maailman sarjakuvaan.

WITOLD TKACZYK/JT

Tkaczyk kävi täällä

Numeron avustaja, puolalainen **Witold Tkaczyk** vieraili esittelyssä 7. sarjakuvafestivaalilla Helsingissä.

29-vuotias **Witold** työskentelee Puolan suurimman sanomalehden, *Głosin*, kuvittajana ja laittajana. Hän on maansa pioneeri sarjakuvailijana; ennen *Witoldin* *Głosin*-lehden kirjoittamia juttuja ovat parvilehdet *Noteramus* sarjakuvaa lauskaan.

Maassa sarjakuvahistoriaa **Witold** on tutkinut jo vuosia. Ensimmäinen häneltä ilmestynyt kirja, jossa Puolan sarjakuvan kehitys käsitellään yksityiskohtaisesti.

Witold piirtää itse ja tekee myös sarjakuvakäsikirjoituksia. Hänen oma tuotantonsa on useimmiten scifi-henkistä, mutta uusimmilla töillään hän ottaa kantaa myös ajankohdassaan poliittisiin muutoksiin. Hänen sarjakuviaan on julkaistu mm. puolalaisessa *Awantura*-lehdessä.

Läpileikkaus sarjakuvan historiaan

Jos kaivataan sarjakuvan romanialaista "esi-isää", käyvät moldavialaiset 1300-luvun freskot *Sucevitan*, *Moldovitan* ja erityisesti *Voronetin* luostareissa vastineeksi Bayeux'n seinävaatteelle (v. 1070); freskot kertovat pyhimysten elämästä sarjakuvan muodossa.

Dar pe străzi e lume multă.
— Măi Moș Nae, Haplea-ntreabă.
Aștia care stau de casă,
Sint toți oameni fără treabă?

Hulliasankari Haplea Bukarestissa. Marin Iordă, 1928

Todellinen syntymäaika on kuitenkin 1800-luvun alku; kuvitetuissa lastenlehdissä oli jo tulevien sarjakuvien alku idullaan. Tekstit, jotka sijoitettiin usein kuvien alle, kertoivat romanialaisen mytologian ja kansanperinteen tunnetuista sankareista.

30-lukua voi pitää romanialaisen sarjakuvan kultakautena, vaikka se monista kuvitetuista lehdistä huolimatta on pysynyt tunteettomana nykykylkeille. Tuon ajan paha-maineisin sarjakuvasankari oli *Haplea*, jota piirsi **Marin Iordă** (1901 – 1973; satu- ja romaani kirjailija, joka teki myös *Haplea*-animaation vuonna 1927). *Haplean* seikkailuja julkaistiin lehdissä *Dimineata Copiilor* (ilmestyi 1924 – 47) ja *Universul Copiilor* (1926 – 48) ja seikkailut koottiin myös seitsemään albumiin, jotka ilmestyivät sodan molemmin puolin. *Haplean* nimi toimii synonyyminä aiheudelle ja aggressiiviselle typeryydelle; **Mircea Dinescu**, Romanian kirjallisuuden puheenjohtaja, on kirjoittanut *Haplea*-nimisen pilkkarunon "rakastetusta johtajastamme" **Ceausescusta**.

Romanialaisen sarjakuvan uudelleensyntyminen sijoittuu 50-luvun puoliväliin, aikaan, jolloin **Hrustevin** kuni höllentyi ja Ranskasta tuotettiin maahan *Vaillant*-lehteä. Ranskalaisen sarjakuvan vaikutus kokonaiseen lukijakupolven ja sarjakuvataiteilijoihin oli erittäin voimakas.

Ceausescun aikakauden alussa 60-luvulla tilanne oli hyvin positiivinen. 1967 viikottainen *Cravata Rosie*-lehti muutti nimensä *Cutezatoriiksi* ja alkoi julkaista säännöllisesti 2 – 3 sivua sarjakuvaa. Kerran kuussa ilmestyivät lastenlehdet *Luminita* ja *Arici Pogonici* esittelivät sarjakuvan *Mac* ja *Cocofili* - noita apina- ja ankkahahmoja piirsi Romanian parasta taiteilijaa **Livia Rusz**. Vuosina 1970 – 78 Ruszin työt julkaistiin neljänä albumina, myös saksan-, unkarin- ja espanjankielisissä versioissa.

Vuosi 1970 oli sarjakuvan kehityksen kannalta merkittävin Romanialassa. Silloin romanialainen *Cutezatori* järjesti yhteistyössä ranskalaisen *Pif Gadget*-lehden kanssa ensimmäinen kansallisen sarjakuvakilpailun. Kilpailuun osallistuttiin yli 4000 työllä ja palkintoja ja kunniamainintoja jaettiin 230. Lähes 20 tuolloin palkittua taiteilijaa työskentelee yhä aktiivisesti; pääpalkinnon voittaja **Radu Marianin** lisäksi mm. **Traian Marin**, **Feszt Laszlo**, **Sorin Anghel**, **Valentin Tanase**, **Viorel Pirligras**, **Laurentiu Sirbu**, **Calin Stoicanescu** ja **Zeno Bogdanescu**.

Samana vuonna ilmestyi ensimmäinen albumisarja: kymmenen albumia, joiden tarinat olivat sekä romanialaisista että ulkomaisista romaaneista (**Mihail Sadoveanu**, **Jules Verne**, **Radu Tudoran**, **Ernest Hemingway**, **E.R.Burroughs**). Puolet albumista piirsi lahjakas, mutta taiteilijana itseoppinut **Nicu Russu**, joka hirttäytyi vuonna '74, kun uusi kopiosuojalaki astui voimaan – lain mukaan vain ammattilaistaiteilijoiden liiton jäsenille voitiin maksaa korvauksia, joten Russu ei saanut palkkaa kolmesta viimeisestä albumistaan.

Vuonna 1974 ilmestyi "Romanian *Asterix*", *Titilica*, *baia tara frica*. Sen tekijä, **Mircea Posca**, ei koskaan julkaissut muuta. Pääosa sodan jälkeen julkaistusta 44 romanialaisesta albumista ilmestyi 70-luvulla. Yhdeksän niistä teki tuottoisa scifi-artisti **Sandu Florea**, joka voitti albumillaan *In lumea lui Harap Alb* italialaispalkinnon Eurocon 5 -tapahtumassa vuonna 1980. Samana vuonna järjestettiin Romanialassa kolmas sarjakuvakilpailu ja Valentin Tanase alkoi julkaista erinomaista teini-ikäisille suunnattua scifi-sarjakuvaa. Rahanhankintamielessä alkoivat myös kirjallisuuslehdet ja teatterit jul-

Viorel Pirligras on palkittu myös Romanian uuden sukupolven

kaista kalenteriteitä ja liitteitä, joissa oli myös hyviä sarjakuvia.

Vuonna 1981 Ceausescu päätti lyhentää ulkomaanvelkoja, ja lehtien, mm. *Pif Gadgetin* maahantuonti lopetettiin. Science fiction-boomi oli kuitenkin merkittävä. Monet fanzinet ja *Anticipatia*-kalenterit tarjosivat runsaasti scifi-sarjakuvaa. 80-lukua voisiakin pitää romanialaisen sarjakuvan kolmantena aaltona: innostuneet taiteilijat työskentelevät puhtaasti tekemisen ilosta.

Vuonna 1983 kolme taiteilijaa, **Viorel Pirligras**, **Marian Mirescu** ja **Valentin Iordache** sekä tämän artikkelin kirjoittaja tapasivat craiovalaisessa SF-kerhossa ja perustivat epävirallisen "Comics Craiova"-yhdistyksen, jonka tarkoituksena on edistää sarjakuvan asemaa Romanialassa. Yhdistys toimitti ensimmäiset scifi-sarjakuvafanzinet, kirjoitti sarjakuva-artikkeleita ja käänsi amerikkalaisia ja eritoten ranskalaisia sarjakuvia sekä alkoi synnyttää sarjakuvia aikuisväestölle.

Vuonna '88 astuttiin askel eteenpäin: *Orion*, ensimmäinen "Comics Craiovan" toimittama scifi-lehti alkoi ilmestyä. A3-kokoista, 32-sivulista runsaasti sarjakuvaa sisältänyttä lehteä ilmestyi viisi hyvin menestynyttä numeroa, joiden painos oli 150 000.

1990-luvun alussa toiveissa kangasteleee uuden sarjakuvayhdistyksen perustaminen. Lastenlehdet lisäävät sarjakuvatarjontaan ja yksityisetkin ovat alkaneet julkaista sarjakuvalehtiä.

Hemingwayta romanialaistettiin. Nicu Russu, 1970

II Sarjakuvavallankumous jatkuu!

Totalitaarisessa järjestelmässä tapahtuneen "vallankumouksen" läpimurto Romaniassa on sallinut sarjakuvien kehittymisen.

Alussa oli tietysti väistämättömiä vaikeuksia. Vuoden 1990 ensimmäisten kuukausien sarjakuvat olivat ideologisesti menneeseen juuttuneita; ne joko jatkuivat suoraan edellisvuodesta tai olivat uusintajulkaisuja. Ainoa poikkeus oli *Onion* lehdessä viimeinen numero, joka ilmestyi heti Ceausescun valtaa järkyttäneiden "vallankumouspäivien" jälkeen, vaikka se oli kaavailtu julkaistavaksi jo loppuvuodesta -89. Lohdossa on kolme hyvää sarjakuvaa: **Sorin Anghelin** *Natura moarta cu soare si spini* atomisodan jälkeisistä tunteista; **Radu Marianin** intergalaktinen *Detectivul Bruno* ja **Marian Mirescun** *Psychotron*, jonka esittelemä palkkasoturi sai monet lukijat ajattelemaan tuon verisen joulukuun kuuluisia "terroristeja". Kolme tabuina pidettyä aihetta jo kuukautta ennen.

Vapuden ensimmäisten kuukausien yleinen poreilu tuotti noin 1000 yksityisten kustantamaa aikakausjulkaisua, joiden joukossa oli myös useita sarjakuvalehtiä: Bukarestissa *Carusel* (tähän mennessä 10 numeroa), *Proteus* (1), *Kiwi* (1) ja *Johnny John* (2); Timisoarassa *Alpo Si Tim* (2), *Strip Magazin* (1) ja *Strada Copiilor* (1); lasissa *Apostrof* (2), *Desant* (3) ja *Imago* (1); Devassa *Onix* (1) ja Craiovasa *Prichindel* (1).

Ensimmäisinä albumeina ilmestyivät **N.Nobilescun** eläinwestern *Cowboy Dog*, **A.Niculescun** *De-ale lui Bobita* ja kaksi **Serban Andreescun** ninja-seikkailua. Myös kaksi sci-fi-albumia näki päivänvalon: *Romcon '91* -tapahtumassa palkitun **Violel Pirligrasin** *Escala pe Tobra* ja **Valentin Tanasen** *Andro si Gera*.

Perinteiset lastenlehdet ovat jälleen muuttamassa nimiään (Cutezatoriasta tulee *Universul Copiilor* ja *Luminata* *Bucuria Copiilor*) ja niissä ilmestyy nykyisin runsaasti sarjakuvia - enimmäkseen ulkomaisia, mutta myös aloittelevien romanialaistaitelijoiden töitä. Unkarinkielinen lastenlehti *Napsugar* julkaisee **Feszt Lazlon** hyvin kiinnostavia sarjakuvia.

On huomattavissa, että sarjakuva populaarina ilmaisuvälineenä on nyt yleisesti tunnistettu, sillä monet tavallisetkin julkaisut sisältävät sarjakuvia: lastenlehdet, huumorilehdet, sci-fi-lehdet jne. Jopa Bukarestin Poliisiopiston toimittama *Tinarul Politist*. Uusi opposition toimittama kansallinen päivälehti *Viitorul Romanesc* julkaisee Ivan (Sorin) Anghelin ja Valentin Tanasen tekemää mainiota poliittista strippiä, jossa on myös tiettyä eroottista latausta - ensimmäistä kertaa Ro-

maniassa.

Romanialaiset nykysarjakuvataiteilijat voi luokitella kolmeen ryhmään seuraavalla tavalla:

1. Sinnikkäät, joiden töitä julkaistiin myös edellisellä hallintokaudella; esim. Tanase, Anghel, **Sandu Florea**, **Nobilescu**, **Puiu Manu**, **Pirligras**, **Mirescu** ja **Valentin Iordache**.
2. Vanhat, joiden töitä julkaistiin jo useita vuosikymmeniä sitten, ja jotka palasivat uusintapainoksien tai uusien tuotteiden myötä; esim. **Radu Marian**, **Stefan Miron**, **Calin Stoicanescu** ja **Christian Ciomu**.
3. Tulokkaat, jotka ovat enimmäkseen luopuvia nuoria: **Radu Cletiu**, **Andreescu**, **Tiberiu Bolohan**, **Gabriel Rusu**, **Nicu Spireanu**, **Liviu Stanila** jne.

Entä romanialaisen sarjakuvan tulevaisuus? Vai pitäisikö kysyä: onko sillä tulevaisuutta? Sillä on kaksi estettä ylittävään: inflaatio nosti paperin hintoja 16 kuukaudessa 1000% ja painokuluja 600% ja kilpailu ulkomaisten sarjakuvien kanssa on kovaa. Ranskalaista *Pif*-lehteä myydään 5 - 6000 viikottain, ja ranskalainen Aredit-kustantamo myi 40 - 50 nimikettä amerikkalaisia ja englantilaisia supersankarilehtiä. Timisoarassa on myynnissä myös jugoslaviaisia lehtiä (esim. *Politikin Magazin Zabavnik*) tai tanskalainen Gutembergus toimitti ensimmäisen romaniankielisen Mikki Hiiren.

Romanialaiset taiteilijat ovat kuitenkin toiveikkaita, he löytävät varmasti jollain tapaa oman yleisönsä. Sarjakuvavallankumous jatkuu!

DODO NITA/HH

B. Dimitrovin "Esiivä Öry" Bulgariasta.

BULGARIA

Bulgariassa on helpompi löytää ranskalaisia kuin bulgarialaisia sarjakuvia. Bulgariassa on myynnissä *Pif Gadget*, *Pif Comique*, *Pif Poche* ja *Pifou*, jota myös julkaistaan Bulgariassa.

Bulgariainonkin sarjakuva on kehittynyt, varsinkin muutaman viime vuoden aikana perestroikan ansiosta. Bulgarialaislukijat voivat nykyisin valita kahdesta vaihtoehdosta: *Tshuden Sviat* (Ihmeen maailma) on keskin-kertainen kerran kuussa ilmestyvä 48-sivui- nen lehti (painos 100 000), vuodesta -87 ilmestynyt *Dyga* (Sateenkaari) puolestaan melko hyvä 64-sivuinen värilehti (painos 160 000).

Dygan joka numerossa on kuusi realistista

tarinaa ja kuusi huumoritarinaa jatkosarjoina - kaikki bulgarialaistaitelijoiden tekemiä. Kiinnostavimpina artisteina erottuvat **B. Iordanov**, **Sotir Gelev**, **Lumen Tchausev**, **B. Dimitrov** ja **Dimitir Stolanov**. Sarjojen teemat liikkuvat laidasta laitaan: on seikkailua, salapoliisia, westerniä, sci-fiä, fantasiaa jne. Jotkut tarinat on sovitettu ulkomaisten kirjailijoiden tarinoista (esim. **Tolkien**, **Steven-son**, **Swift**).

Bulgaria on vasta päässyt alkuun. Aika- naan bulgarialaiset sarjakuvataiteilijat var- maan pääsevät eroon Vaillant/Pif Gadget - vaikutteistaan ja löytävät oman tiensä.

DODO NITA/HH

VIRO

Animaatioita
ja
pilapiirroksia

Virossa ei ole juuri julkaistu sarjakuvia, vaikka joltakin esimerkkejä tuki löytyy. Ne jäävät kuitenkin yksittäistapauksiksi vah- van pilapiirroksiperinteen rinnalla. Toisaalta vi- rolainen animaatio on laadukasta ja kun mo- net animaattorit ovat samalla pilapiirtäjiä, luulisi jatkuvan kuvakerronnan ja sarjallisten piirrosten tekemisen olevan helppoa näille monitoimimiehille. Kyse lienee perinteen voi- masta ja julkaisukanavien vähyydestä.

Virolaisen animaation määrä ja laatu seli- tyy omalta osaltaan sillä, että Tallinnin ani- maatiostudioita rahoitettiin Moskovasta neu- vostovallan aikana. Rahoitus takasi animaat- toreille vapauden kaupallisista paineista. Kun taiteellinenkin vapaus oli käytännössä lähes täydellinen, on varsin ymmärrettävää, että studioille hakeutui työhön taiteellisesti

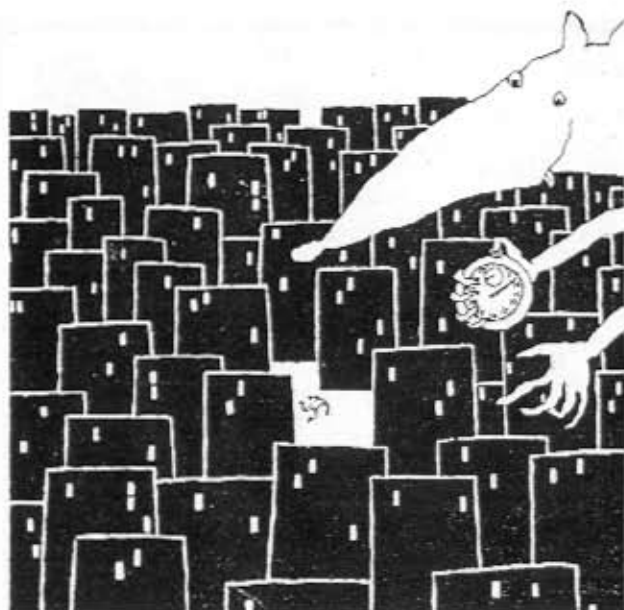
Hillar Mets / Jaan Kõivu

lahjakasta väkeä ja elokuvatuotanto oli kor- keatasoista. Itsenäisessä Virossa saattaa animaatiostudiokin olla kovien kaupallisten paineiden puristuksessa, mutta taiteellisesta laadusta ei ole toistaiseksi jouduttu tinki- mään.

Kuten sanottua, monet animaattorit ovat myös pilapiirtäjiä. Esimerkiksi **Priit Pärn**, **Heikki Ertnits**, **Hillar Mets**, **Peep Pedman-son**, **Aarne Vasar**, **Mati Kütt** ja **Riho Unt** ovat kunnostautuneet molemmilla aloilla. Vi-rolaisten ominaispiirteisiin kuuluu usein eräänlainen taitellinen lähestymistapa pila- piirroksen. Monet piirrokset ovat hyvinkin vaikeaselkoisia ja huumori vaatii melkoista oivaltamista avautuakseen. Syy tähän löyty- nee neuvostovallan alkaisesta tiukasta sen- suurista, jolloin kritiikki oli pakko esittää kier-

täen ja hyvin kätkeytyä.

Kokonaiskuvaa Viron lehdistöstä on vai- kea saada, sillä nykyisin ilmestyy paljon pie- niä lehtiä joita on vaikea saada käsiinsä. Sarjakuvia esiintyy joskus lastenlehdissä ja satunnaisia juttuja muuallakin. Esimerkiksi virolaisen kauhulehden *Marduksen* pari en- simmäistä numeroa piti sisällään myös köm- pelöä kauhutarinakuvaa. Lehtien julkaisemi- sessä on ongelmia, painotekniikka on van- hentunutta ja pulaa on niin paperista kuin painomusteestakin. Toisinaan Virossa nä- kee lehtiä, jotka on painettu ruskealla mus- teella. Syynä on yksinkertaisesti se, että mustaa painoväriä on vaikea saada, tai sitä täytyy ostaa valuutalla, kun taas punaista väriä löytyy helpommin. Mustaa ja punaista sekoittamalla saadaan sitten tulokseksi vai-

Peep Pedmanson. Pikker

televison ruskea painojalki.

Virossa ilmestyy kaksi varsinaista pilalehteä: *Pikker* ja *Jaan Kägu*. *Pikker* on suosittu ja perinteikäs - se on ilmestynyt vuodesta -57 alkaen. Se ilmestyy kahdesti kuussa 16-sivuisena aikakauslehtenä ja painos on n. 70 000 kpl. Sisältö on enimmäkseen tekstijuttuja, joiden sisällöstä en osaa sanoa mitään, mutta ainakin kuvitus on laadukasta. Vaikka piirroksia ei ole kovin monta lehteä kohden, niin varmasti lähes kaikki virolaise pilapiirtäjät ovat avustaneet *Pikkeriä*, joka satunnaisesti on julkaissut ulkolaisiakin pilapiirroksia.

Jaan Kägu on uudempi tulokas joka ilmestyy epäsäännöllisesti. Sitä toimittaa **Heiki Ernits**. Lehti on 4-sivuinen tabloidi ja sitä voi kai pitää jonkinlaisena omakustanteena.

"Voi olla tytytyä, pömp... tilaane on tasapeili..."

Tosin painosmäärä on 20 000, paperipulasta huolimatta, joten aivan pienestä julkaisusta ei ole kyse. Lehdessä on juttuja ja piirroksia.

Virossa on takavuosi-na julkaistu jonkinlainen piraattipainos *Aku Ankasta* ja huhujen mukaan nyttemmin olisi ilmestynyt omituisia, kehnosti painettuja piraattisarjakuvalehtiä, mm. *Pecos Billiä*. Minulle henkilökohtaisesti tärkeä asia on omien sarjakuvieni julkaiseminen virolaisessa *Noorus*-nuorisolehdessä. Kuten *Infossakin* on uutisoitu, lehti aloitti sarjojen julkaisun kesällä -90. *Nooruksessa* on ilmestynyt AIDS-tukikeskukselle tehty turvaseksisaris, joka herätti jonkin verran pahennusta, useita episodeja *Peräsmies*-sarjaa ja jonkin verran *Asunto Oy Kivikennoa*. Sarjat ovat tietääkseni ensimmäisiä Virossa säännöllisesti julkaistuja ulkomaalaisia sarjakuvia. Turvaseksisaris on julkaistu Virossa nyttemmin myös Venäjäksi. Lehdillä tuntuu olevan melko vapaa käsitys tekijänoikeuksista ja neuvostosysteemiin totuneilla taiteilijoilla, toimittajilla ja lainsäätäjillä tulee siinäkin asiassa olemaan töitä.

Virolaisia pilapiirroksia on julkaistu Suomessakin, mistä kunnia osin kuuluu *Helsingin Sanomille*, joka aloitti *Virolainen vieras* -sarjansa vuonna -90. Sarjassa on julkaistu monien piirtäjien töitä, ja sitä seuraamalla on saanut hyvän ku-

van sikäläisistä tyyleistä. Hesari on keskittynyt poliittisten piirrosten julkaisuun, kun taas *Pahkasika*, joka aloitti virolaisten avustajien käytön samoihin aikoihin, on julkaissut epäpoliittisia piirroksia usealta taiteilijalta. *Hillar Mets*, *Roman Matkevits*, *Heiki Ernits* ja *Peep Pedmanson* ainakin ovat olleet mukana. Sarja virolaisia animaatioita nähtiin Suomen televisiossa syksyllä -90.

Tallinnassa käydessä kannattaa tutustua lehtioskien ja kirjakauppojen valikoimiin ja piirrosoriginaaleja myyvä galleriakin kaupungista löytyy. Virolaispiirtäjien animaatiokalvoja ja originaaleja voi käydä katsomassa ja ostamassa nykyään myös Helsingissä. Animaatiogalleria ja kauppa, Rauhankatu 8, esittelee ja myy niiden lisäksi myös suomalaisia animaatiokalvoja yms. Tutustumisen arvoinen paikka.

Luultavasti Virossakin sarjakuvailmaisuus saa hiljalleen jalansijaa rajojen avautuessa ja merkkejä siitä näkyy jo nyt sikäläisissä lehtiä selatessa. Virolaisten piirtäjien oma tyyli on sen verran vahva, että se varmasti säilyy vaikutteiden tulvassakin. Kustantajille voisi lopuksi vihjaista, että pian olisi aika julkaista Suomessakin ensimmäinen virolaispiirtäjien kokoelma. Kirjakaupassa silmiini sattunut kokoelma *Glasnost is Coming!* virolaisen **Hugo Hiibuksen** piirroksista ei ole paras mahdollinen esimerkki, mutta alku kuitenkin. Jatkoa jäämmä odottamaan.

TIMO KOKKILA

